RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PREHĽAD TLAČE

Číslo: 200/XI

Dátum: 15.7.68.

OBSAH

Karol REBRO /Ľud/	Visí federácia vo vzduchu	str. 2
Dr. Gustáv HUSÁK /Smena/	Ofenzívny nástup novej politiky	str. 6
MUDr. Oldřich Starý /Smena/	Prof. Starý k "Dvetisíc slovám"	str. 10
M.Z. KRAJAN /Echo/	Bezpečné trhy	str. 11
red.čl. /Echo/	Šéf vás baví	str. 12
Michal TOPOĽSKÝ /Život/	Človek v kresle života	str. 13
Hvezdoň KOČTÚCH /Slovenské pohľady/	Ekonomické vyhliadky ČSSR a Slovenska do roku 2000	str. 14

ĽUD, 9. júla 1968, str. 1, 3 a 4. 2/200/XI

VISÍ FEDERÁCIA VO VZDUCHU?

Pohľad na prácu komisie odborníkov ○ Česká verejnosť nie je politicky pripravená na federáciu ○ Ako národ berieme celé riziko na seba ○ Ostatné strany Národného frontu zaostávajú v aktivite na škodu slovenskej veci ○ Rozhovor s univ. prof. dr. Karolom Rebrom

V sobotu sme mali v redakcii hosťa. Bol ním člen vládnej komisie expertov pre vypracovanie návrhu federatívneho usporiadania našej republiky univ. prof. dr. Karol Rebro. Hovoril s ním šéfredaktor Anton Korman a dr. Ervín Mikula.

KORMAN: Nazdávate sa, pán profesor, že súčasný stav možno označiť za krízový?

REBRO: Nemôžem za politikov hovoriť, či teraz je, či nie je kríza. Ale povedal by som, a dúfam, že neprezradím nijaké tajomstvo, že nastalo krízové obdobie vo vládnej komisii, ktorá pripravuje z odbornej stránky federatívne usporiadanie vzťahov Čechov a Slovákov. Tam v poslednom čase dochádza ku kríze v tom, že nemôžeme nájsť riešenie, ktoré by mohlo plne uspokojovať snahy slovenského národa, vtesnané do predstavy o federácii.

KORMAN: Odkiaľ pochádza myšlienka predsedu Národného zhromaždenia Josefa Smrkovského o plebiscite, ktorú vyslovil v stredu na besede s bratislavskými novinármi?

REBRO: S touto otázkou sme sa stretli aj v komisii, hoci len všeobecne a nie nejako konkrétne. Treba rozoznávať dve stránky prebiscitu. Spomínali sme plebiscit — ale len veľmi okrajovo — o federatívnom zriadení a druhý plebiscit vo forme referenda v súvislosti s istými otázkami, v ktorých by v zákonodarných zboroch nedošlo k jendote, najmä kde by Slováci vetovali určité riešenie. Tam ako ďalšie východisko je tzv. dohovorovacie pokračovanie, t. zn. každá snemovňa by dala desať ľudí alebo iný dohodnutý počet, — a keby ani týchto desať z každej strany nevedelo nájsť riešenie, ktoré by bolo prijateľné pre plénum oboch snemovní, bola by možnosť oddialiť rozhodnutie o tomto prípade o rok — keby to znieslo tento odklad — alebo dať to na referendum, ak by sa nechcela vyvolať vládna kríza alebo rozpustenie parlamentu. Tu určité nebezpečenstvo je. Chceme pre slovenských reprezentantov zabezpečiť, aby nemohli byť majorizovaní v určitých veciach — t. j. v ústavnoprávnych a zásadných hospodárskych otázkach, napr. mohla by to byť otázka rozpočtu, plánu, cien, emisnej banky. Nazdávam sa, že slovenským reprezentantom nemôžeme dať takú možnosť, aby nemohli byť v nijakej veci majorizovaní, t. j. prehlasovaní. Keby došlo k takejto krízy — kríza vlády, parlamentu až kríze štátu — v tomto prípade by bolo možné dať otázku na rozhodnutie referendom, pravda, rozhodla by väčšina v jednej i druhej časti republiky. No nie táto otázka je dôležitá. Dôležitá je tá prvá, ktorá sa v našej komisii okrajove vyskytla, a to je rozhodnutie o federácii na základe referenda. My toto odmietame preto, lebo česká verejná mienka nie je politicky pripravená.

MIKULA: Pán profesor, v čom je podľa vás pes zakopaný, že sa v posledných týždňoch otázka federácie ocitáva vo vzduchu?

REBRO: Myslím, že pes nie je zakopaný v posledných týždňoch. Pes je zakopaný skôr v celej histórii. Azda len teraz si na českej strane uvedomujú dosah toho, o čo ide. Mentálne si vo svojom politickom presvedčení nikdy neuvedomovali dosah slovenskej otázky. Dnes sa to práve vyostruje preto, lebo otázka zhora naliehavo, a česká verejnosť — zdá sa — nie je dostatočne pripravená. No na druhej strane — ťažko mi hovoriť o českej verejnosti. Máme niekedy dojem, že politici alebo aj mnohí odborníci, ktorí o tej veci hovoria, kryjú sa práve českou verejnosťou, že nie je pripravená, aby práve presadzovali svoje prípadné subjektívne názory alebo názory svojej skupiny.

vecí. A v niečom sa vyostrili aj v našom verejnom a najmä stranickom živote. V stranickom — myslím na platforme stranických konferencií komunistickej strany, jednou z takých vecí je, čo by sa malo podnikať z našej strany. No my, hádam, nemôžeme ísť ako apoštoli a vysvetľovať českej verejnosti, čo vlastne žiadame. Veď my nič iné nechceme, len čo je naše. My predsa z českého — ani z českej peňaženky — nič nežiadame. My berieme ako národ na seba celé riziko z toho, čo vyplynie. Sme presvedčení, že národ na seba zarobil. Ak nie, tak si to musí uvedomiť, a nemôže chcieť žiť na konto cudzieho. Kto chce byť národom, rovnako ako kto chce byť osobnosťou alebo osobou nevydržovanou rodičmi alebo niekým iným, musí si to uvedomiť, ak chce ísť svojou cestou. My toda českú verejnosť nemôžeme ísť presviedčať. To je úloha českej inteligencie a vec českých politikov, aby to svojej verejnosti vysvetlili. No na druhej strane si myslím, čo tak neraz počúvame a čo sa v istom smere prejavilo a prejavuje stále, to je otázka politického systému v tejto republike. A tu napriek tomu, že sa rátame medzi pokrokových a medzi tých, čo otvorili túto novú cestu pre pokrokové a demokratické myšlienky, musíme neraz zaknihovať, že nie sme tak vpredu, ako by sa to na prvý pohľad zdalo. A nám to česká strana vážne vyčíta. Narážame na riešenie celého radu otázok nášho verejného života. Napríklad — aký bude politický režim, aký bude politický systém u nás? Čo je to Národný front? Čo je pluralita záujmov, ktorá sa potom má prejaviť v tvorbe štátnej moci a štátnej vôle, a pravda, v dôsledku toho aj v pôsobení na štátnu moc alebo účasti na štátnej moci. Nemôžeme povedať, že Dubček a ešte niektorí pokrokoví s ním sú celé Slovensko. Že tak, ako je on pokrokový a že to, čo dobrého urobil, platí na každú stranícku organizáciu, či už komunistickej strany alebo inej zložky Národného frontu alebo dokonca na každého občana. V poslednom čase sme však museli zažiť, že nám to českí súdruhovia dali najavo — pozrite sa, aký bude politický režim? Je možné, že v jednej časti republiky bude režim demokratický a v druhej totalitárny? Pravda, snažíme sa, aby bol všade rovnaký. Nechcem ísť do minulosti, čo všetko sa nám stalo práve v roku 1948 pri voľbách, ale v zásade, keď sa domáhame demokracie a na platforme demokracie riešenia slovenskej otázky musíme otázku demokracie domyslieť ďalej. Nielenže vyťažíme ako národ, čo z myšlienky demokracie je dobré a viac túto myšlienku nechceme domýšľať. V tomto smere je značný rozdiel medzi politickým vývinom na Slovensku a v českých a moravských oblastiach.

MIKULA: A v akom smere?

REBRO: Pozrite, sme tu na platforme časopisu ĽUD, ktorý je orgánom Strany slovenskej obrody. Nechcem ju kritizovať, ale je jej činnosť, jej účasť v Národnom fronte taká, aby bola partnerom? Myslím, že tu veľmi zaostáva na škodu slovenskej veci. Otvorene to poviem: že nemáme aj iné zložky Národného frontu tak účinne vybudované alebo aspoň mobilizované, aby zachytávali každú štátotvornú myšlienku alebo dušu v slovenskom národe, aby ju informovali, aby ju viedli k demokratickej účasti na štátnej moci. Myslím si, že či už Strana slovenskej obrody alebo Strana slobody zďaleka nehrajú taký úlohu, čo by mali hrať. Treba tu tiež viac aktivity, viac odvahy a mobilizovania za túto myšlienku na platforme socializmu v širokých masách ľudu.

MIKULA: Pán profesor, ešte otázku: Keď už rokujete o štátoprávnom usporiadaní vzťahov Čechov a Slovákov, myslíte, že rokovanie je na mŕtvom bode? Čo by bolo treba urobiť, aby sa celá vec pohla? Je to vec odborníkov alebo je to už výlučne vec politická?

REBRO: Mám dojem, že sme sa dostali do štádia, ktoré nemožno nazvať mŕtvym bodom. Ale ktorákoľvek vec sa môže z akýchkoľvek momentov, či už racionálnych alebo iracionálnych, dostať na mŕtvy bod kedykoľvek. A my sa nachádzame dnes skoro už v takom bode — alebo o tom rozhodnú najbližšie dni. V každom prípade si myslíme, že v podaných návrhov je možné nájsť spoločne schodnú cestu. Pravda, nie na takej platforme, ako je — iste ste to čítali v Rudom práve alebo inde — tzv. zovretá federácia. My ju hodnotíme iba ako unitaristický model pod firmou federácie. Včera (v piatok) sa istý vládny predstaviteľ vyjadril takto: No treba čosi dať tým národným orgánom, keď už tu sú. Nuž ale veď národné orgány musia mať jasnú, širokú a originálnu právomoc, a nie že im treba niečo dať, aby neboli sterilné. V odbornej komisii je podľa môjho názoru ešte dosť priestoru pre hľadanie cesty, ktorá by bola prijateľná aj z hľadiska čisto odborného. Mám však dojem, že sú určité veci, ktoré sa nedajú teoreticky vydiskutovať a u ktorých musí vziať politik zodpovednosť na seba a rozhodnúť ich.

MIKULA: V strede bude Národné zhromaždenie voliť Českú národnú radu. Myslíte, že ak ustavením tejto Českej národnej rady veci pohnú vpred, keď takto SNR dostáva rovnocenného partnera?

REBRO: Pociťovali sme vždy ako určitý nedostatok, že na českej strane nebola národná reprezentácia. Českí súdruhovia aj vychádzali z toho, že doterajší zvolení zástupcovia nie sú zástupcovia českí, ale československí, čiže nereprezentujú české, ale československé záujmy. Popierali sme síce, že by to celkom tak bolo, že v skutočnosti pod kopienkom československých záujmov sa presadzovali a reprezentovali české záujmy, ale oni s tým nesúhlasili. Iste je určitým krokom vpred, že sa konštituujú české národné orgány. To by situáciu mohlo uľahčiť. Ale či tak skutočne bude, nemohol by som za svoju osobu ani ako optimista tvrdiť. S nádejou čakám najbližšie týždne, ako sa novoustavená Česká národná rada vyjadrí k týmto základným otázkam. A tu môže dôjsť k urýchleniu celého postupu, ale môže dôjsť aj k ďalším komplikáciám.

MIKULA: Ešte by som sa vrátil k otázke plebiscitu, ktorý spomenul predseda NZ Josef Smrkovský. Táto otázka, dovedená do konca, mohla by — ak nebude zhoda názorov, ak dôjde k majorizácii pri plebiscite — viesť až k rozpadu štátu. V tejto súvislosti by ma zaujímalo, či odborné komisie brali do úvahy aj túto vec, či návrhy odborných komisií smerujú k tomu, aby sa za každú cenu udržala súdržnosť štátu, alebo ak to sa nepodarí — vzhľadom na to, že český národ nie je politicky pripravený na federáciu — že by to malo zo slovenského hľadiska smerovať až k rozpadu.

REBRO: Toto je komplex veľmi vážnych otázok. Pokiaľ ide o referendum, muselo by sa uskutočniť tak, že rozhodujúce väčšina na Slovensku a väčšina v českých krajoch. V tomto prípade sa nám môže stať, že v jednej národnej jednotke bude federácia schválená a v druhej ju odmietnu. Čo v takejto situácii? Práve túto situáciu nechceme riskovať preto, lebo politik potom ťažko môže robiť inú politiku, než za akú sa národ vyjadrí. To by boli pribuchnuté dvere. Preto nie sme za túto myšlienku. Alebo potom by slovenská časť, ktorá je za federáciu, ale odmietnutím zo strany českého národa musela by sa priamo

podriadiť, ak by nechcela rozbiť republiku, bola by potom vohnaná do situácie, že toto ódium má vziať na seba. A to je celkom proti našim intenciám. Slovenská časť odbornej komisie vo všetkých svojich úvahách vychádza z platformy spoločného spolužitia Čechov a Slovákov.

MIKULA: Čiže vôbec neprichádza do úvahy federácia voľná až do odtrhnutia.

REBRO: Návrh komisie SNR vychádza z platformy federácie, tak ako to bežná náuka o federácii konštatuje. Tu sme však u istého špecifika. Doteraz takmer výlučne vo svete boli federácie s niekoľkými členmi kým tu u nás ide iba o dvoch partnerov. To v istom smere komplikuje situáciu. Keď sa jeden z nich rozhodne vystúpiť, — na čo má právo, na tom sme sa s českými odborníkmi dohodli, vyplýva to totiž z práva na sebaurčenie — federácia sa vlastne rozpadá. V prípade Juhoslávie, kde je viac členov, pri vystúpení jedného partnera federácia trvá ďalej. Podobné je to so Sovietskym zväzom. Problém je pri vytváraní federálnej štátnej vôle, lebo sú len dvaja partneri — väčší a menší. Medzi nimi má byť rovnosť na základe zásady rovný s rovným. A tu nám Česi hovoria: To predsa nie je jedna k jednej v každej situácii. Treba brať do úvahy, že nás Čechov je dvakrát toľko. Na pomerné zastúpenie nemôžeme celkom ísť, lebo to nie je princíp rovný s rovným, a na druhej strane nemôžeme zase presadzovať, že jeden Slovák je toľko ako dva a pol Čecha. Toto sa pokúšame zladiť. Preto sme žiadali pomerné zastúpenie v prvej snemovni, v tzv. snemovni ľudu, ale paritné zastúpenie v druhej snemovni, v snemovni národov. A tu v určitých veciach zákaz majorizácie. To značí, celý rad vecí by prešiel, keby získali len jedného člena zo Slovenska. A tu sme pri vážnej otázke, a to je otázka menšín. Menšiny nám môžu zohrať jazýček na váhe. To v zásade pripúšťame pri bežných veciach. Ale sú určité veci, a to ústavnoprávne a základné otázky hospodárske, kde trváme na zákaze majorizácie. To značí, že by sa v snemovni národov, v jej slovenskej časti, žiadala trojpätinová väčšina. To by bola jediná garancia, kde uplatňujeme paritu. V snemovni ľudu nie. Lebo, keď ideme do federácie, musíme mať pre ňu pochopenie, musíme ju urobiť funkčnou. Nemôžeme jej činnosť denne blokovať. To môžeme urobiť len pri existenčných záujmoch, a za takéto záujmy považujeme: štátoprávne otázky a najvyhranenejšie otázky ekonomické. Vo výkonnej moci, t. j. vo vláde, žiadame paritu, a teda i možnosť majorizácie! Ak by sa opustil princíp parity, nevieme si dosť dobre predstaviť, že by vo vláde boli z dvadsiatich členov len dvaja Slováci, t. j. alebo minister alebo štátny tajomník v oblasti zahraničných vecí alebo obrany. Preto žiadame paritu. Ale pripúšťame princíp majorizácie. K uzneseniu vlády by napr. stačil jeden hlas slovenského člena vlády. To preto, lebo keby vláda vždy majorizovala slovenskú časť vo vláde, čo je v našej koncepcii možné, aby sme urobili vládu akcieschopnou, musela by slovenská časť blokovať vládu v NZ vyslovením nedôvery, a to v snemovni národov. Ale sú tendencie zostaviť vládu nie paritne, naopak, to je ako červené súkno hovoriť o parite vo vláde. Myslím si však, že národ, ktorý je rovnocenný v tomto štáte, musí byť vo vláde primerane zastúpený. Vláda nemôže fungovať čo len bez jedného jeho hlasu. Rozhodovať o vážnych veciach len v zložení jedného národa bez každého ohľadu na druhý národ nie je pre jeden národ, hoci je malý, únosné. V tom prípade je iba príveskom kohosi. A ako sa môže národ morálne a eticky cítiť a rozvíjať vo vedomí, že je takýmto politickým príveskom?

KORMAN: V úvode som spomínal, či sme v krízovej situácii. Druhá stránka mince je, že sme — zdá sa mi — aj v dejinnej situácii. Plne súhlasím s tým, čo na mestskej konferencii KSS povedal dr. Husák; ak nie teraz, tak potom zasa až o pár desaťročí. Ako dnes riešite túto otázku?

REBRO: Myslím, že sme v nesmierne významnej dejinnej situácii. Pokiaľ ide o krízovú situáciu, nepokladám ju za takú v oblasti politickej, ale iba v súvislosti s rokovaním v našej komisii. Nemôžem predvídať, čo bude ďalej, len som presvedčený, že nebudeme môcť rozhodnúť veci v oblasti štátoprávnej a ekonomickej tak uspokojivo, aby sme mohli politickým miestam predložiť úplne jednotný elaborát. A preto politické miesta budú musieť niektoré otázky rozhodnúť a prevziať za to zodpovednosť pred národom. Ide však o veľmi významnú historickú príležitosť, aké slovenský národ niekoľkokrát mal, ale ktoré nevedel v miere a uspokojivo riešiť. Nám sa dnes naskytuje možnosť — hovorím trochu nadnesene, lebo tá možnosť nezávisí len od nás — riešiť v pokojnej atmosfére otázky vzájomného spolužitia Čechov a Slovákov. Za posledných stodvadsať rokov slovenský národ bol niekoľkokrát postavený pred túto otázku. A vždy prichádzal s

myšlienkou a požiadavkami rovnoprávnosti — to značí, nič od druhého nechcel. On nikdy nebojoval o hegemóniu nad druhým, on sa vždy domáhal len svojho a vo veľmi skromných hraniciach. Tak to bolo pred stodvadsiatimi rokmi za buržoáznej revolúcie 1848-49, ba dokonca 19. septembra budo oslavovať 120 rokov, keď sa odtrhol od Uhorska a so zbraňou v ruke bol ochotný bojovať za zrovnoprávnenie Slovákov vo vtedajšom Uhorsku. Boli to potom Memorandové žiadosti r. 1861, keď sa znova domáhal politickej rovnoprávnosti, vytvorenia slovenského etnického územia. (tzv. Okolia). a v ňom slovenskej správy a vlády. Mali sme i rok 1918. Predtým sa za 1. svetovej vojny americkí Slováci pričinili o Clevelandskú dohodu, kde bola zabezpečená federácia v rámci Československa. Potom bola Pittsburská dohoda, kde už bol ústupok pred určitým masarykovským čechoslovakizmom, ale kde bola zabezpečená aspoň autonómia. Mali sme strašné ponaučenie v rokoch 1938-45. Zdalo sa nám, že si oba národy konečne už uvedomili celý historický dosah spolužitia. Mali sme Košický program — a čo z neho po 23 rokoch konštatujeme? Človeka však niečo prekvapuje. Predtým tu boli rôzne politické smery,

Dnes o veci rozhodujú komunisti a navodia sa po 20 rokov po Februárových udalostiach na tejto, pre socialistickú ideológiu tak samozrejmej veci, dohodnúť.

KORMAN: Na mimoriadnom zjazde novinárov sme prijali prvé federalizované stanovy spoločenskej organizácie. Bol som náhodou predsedom komisie pre tieto stanovy. Môžem vyhlásiť, že odkedy sme federalizovaní, si v novinárskej organizácii s Čechmi lepšie rozumieme. To potvrdil nielen zjazd, ale aj prvé schôdze, ktoré boli v Bratislave a kde spontánne, z oboch strán, vznikol návrh na to isté uznesenie. Kiežby tak bolo v celej ČSSR.

REBRO: Gratulujem vám. Som rád, keď počúvam, že to tak lepšie funguje. No na druhej strane — môže to lepšie fungovať, lebo ide o novinárov. Našli by sa aj iné oblasti, kde to azaj môže dobre alebo ešte lepšie fungovať ako na platforme unitaristickej. No som skeptický, či to všade bude takto fungovať, najmä. keď vezmem do úvahy hospodársku oblasť. V tejto oblasti totiž jeden musí niečo stratiť. Nechcem predpovedať, kto to bude, alebo kto to je. Nemáme dostatočne presné záznamy, aby sme vedeli, kto čo prináša do spoločnej kasy. Len mám taký dojem, že čosi tu nie je fair, keď sa jeden tak strašne bráni, keď ten druhý nežiada nič, len žiť z toho, čo si zarobí.

ĽUD, 9. júla 1968, str. 1,3. a 4.

SMENA, 7. júla 1968, str. 1. a 4.

6/200/XI

Ofenzívny nástup novej politiky

Dr Gustáv Husák

VYSTÚPENIE NA MIMORIADNEJ MESTSKEJ KONFERENCII KSS V BRATISLAVE DŇA 5. JÚLA 1968

V tomto 1968. roku kladieme základy možno na desaťročia. V oblasti národnej politickej a ekonomickej a môžme ich zase zbabrať raz, ako sa nám to už stalo viac razy v histórii. A môžme položiť také základy, na ktorých sa náš národný, politický, štátny život bude rozvíjať šťastnejšie, ako to, čo z minulých 20 rokov musíme kritizovať. Je preto iba pochopiteľný záujem a niekedy azda aj netrpezlivosť, ktoré sa prejavujú na oblastných, okresných i krajských konferenciách. Bratislavskí komunisti si vyslúžili dobré meno v histórii našej strany — dá sa to tak všeobecne povedať — z progresívnych pozícií poháňali vývoj pomerov našej strany dopredu, zápasili o progresívny kurz našej strany. „Pravda" včera rozhovoru so súdruhom Zrakom dala titulok, či bude Bratislava v centre progresívneho vývoja na Slovensku. Myslím, že to nie je frázy, ale reálna možnosť a potom keď sa realizuje, aj reálna zásluha.

Pre krátkosť času chcel by som tu hovoriť len o dvoch úlohách. Jednou je otázka štátoprávneho usporiadania a druhou otázka demokratizácie v konkrétnych pomeroch Slovenska.

Federácia ako ju my nevidíme

Pokiaľ ide o prípravu federatívneho usporiadania, dnes sme v takej výhodnej polohe, že nevyhnutnosť federatívneho usporiadania viac-menej uznávajú všetci v tomto štáte a v takej nevýhodnej polohe, že konkrétne formy tohto federatívneho usporiadania nevieme dohodnúť s partnermi na českej strane a celé rokovanie sa dostalo toho času do krízovej situácie. Musíme teda rozlišovať medzi všeobecným prihlasovaním sa k federalizácii, ktoré pozorujeme v každom politickom prejave a medzi konkrétnymi postojmi pri príprave návrhu ústavného zákona a pri zaujímaní stanovísk. Aj skutočnosť, že najmä v českej verejnosti je už dnes nevyhnutnosť federácie ako novej štátoprávnej úpravy prijímaná, je veľkým pokrokom oproti povedzme minulému roku alebo rokom predchádzajúcim, keď samotná zmienka o federácii sa vyškrtávala, zakazovala, cenzurovala. Pravda, ak by sme zostali len pri formulácii a nevedeli vtelíť konkrétne zásady do zákona a potom doporučiť do politickej praxe, nedostali by sme sa zase k ničomu.

V čom sa zhrňujú rozpory? V odbornej vládnej komisii, ktorá pripravuje návrh ústavného zákona o federalizácii, ale ktorá súčasne do istej miery vyjadruje aj politické postoje rôznych osobností, prúdov, smerov na jednej i na druhej strane. Teda nejde len o komisiu expertov, pretože títo vedeckí pracovníci veľkú tlmočia na svojich poradách politické smernice a prúdy českého i slovenského prostredia.

Koncepcie sa rozchádzajú

Rozpor sa dá stručne vyjadriť tak, že to majú byť národné orgány české i národné orgány slovenské, ale kto a ako má viesť a rozhodovať v centrálnych, spoločných orgánoch? Je tu koncepcia zo slovenskej strany, ktorej zodpovedá návrh pripravovaný

pracovnými skupinami ÚV KSS a SNR, že rovnoprávnosť národov, ak má byť reálne zaistená, musí sa prejaviť buď opatreniami proti majorizácii, alebo v patričnom zložení vedúcich orgánov, alebo kombináciou týchto prvkov, slovom, zákonnými garanciami proti možnosti majorizácie v základných otázkach. A v tom sa zo slovenskej strany vidí demokratický prvok vo vzťahoch obidvoch národov. Z českej strany sa rôzne hľadiská zjednotili v posledných týždňoch do takej polohy, že demokratické riešenie vo federálnych orgánoch, v parlamente federálnom, vláde je také, keď jeden občan bude jeden hlas, inými slovami, početná prevaha jedného národa sa musí prejaviť i početným zastúpením tohto národa v centrálnych orgánoch a automaticky tiež prejavovaním tejto väčšiny. Túto tézu si môžete nájsť v článkoch Grospiča a Jičínského v Rudom práve, včerajšom a predvčerajšom, teda v centrálnom orgáne strany šírenom v miliónovom náklade do českého prostredia, v českej Práci a v celom rade iných úvah. Preložené do jednoduchej reči tieto formulácie znamenajú toľko: vytvoríme federáciu. Česi si budú ovládať české národné orgány, Slováci slovenské národné orgány a centrálne celoštátne orgány bude samozrejme podľa tejto koncepcie ovládať česká väčšina. Čiže znovu sme v starom asymetrickom vzťahu a pretože centrálne orgány, centrálny parlament, centrálna vláda sú silnejšie než národné, vývoj môže pokojne pokračovať tak, ako doteraz.

Je to veľmi nebezpečná tendencia, prikrývaná demokratickým plášťikom, šikovne vysvetľovaná a vnášaná do vedomia českého národa a, treba povedať, obecne prijímaná.

Dnes existuje nielen národná citlivosť Slovenska, existuje i národná citlivosť česká. Federácia sa neprijíma v českom prostredí rovnako. Mal som príležitosť chodiť po schôdzach stranických a iných, po závodoch, kde kade v českom prostredí. Všeličo sa pekne prijíma, ale táto otázka sa prijíma, ak nie s nechuťou, tak chladne a niekde i s aktívnym odporom. A články v ústrednej stranickej tlači, ktoré sú takto servírované rozhodne nerobia dobrú psychologickú prípravu.

Princíp parity je neprijateľný?

V súkromných rozhovoroch českí súdruhovia (i významní politickí predstavitelia) formulujú vec tak, že či ide o štátoprávne usporiadanie medzi našimi národmi, alebo o usporiadanie v stranických orgánoch, o ktorých tu už bola reč včera, pre český národ je princíp parity absolútne neprijateľný. S tým počítajte — hovoria mi — počítajte, že zákaz majorizácie, princíp parity je neprijateľný. Ak je princíp parity neprijateľný, tak je prijateľný jedine princíp majorizácie, to znamená znovu princíp ovládania. Toto nie sú náhodilé názory, preto tiež nespomínam jednotlivé mená. A na tomto sa vec zauzlila v politickej i ekonomickej oblasti. Niekedy čítam v novinách, že spory sú len v ekonomickej oblasti. Nie je to pravda. Veď v celom komplexe otázok štátoprávnych i stranických, ktoré teraz stoja pred nami, sú spory.

Tieto veci majú prerokovávať politické orgány. Českí súdruhovia v odbornej vládnej komisii veľmi naliehali v poslednom čase, aby tieto veci prerokovávalo Predsedníctvo ÚV KSČS — ale so zrejmou tendenciou: predpokladajú, že v tomto orgáne sa jednoznačne priklonia ku koncepcii českých súdruhov, vychádzajúc z daného zloženia i z danej slovenskej reprezentácie. Počítajú s tým, že tento orgán rozsekne vec, ak to smiem tak povedať, v neprospech Slovenska, v neprospech slovenskej koncepcie.

Veci sa teda majú dostať z odborných kruhov, z politického zákulisia priamo na politické javisko.

Pokúšali sme sa i o rôzne kompromisné riešenia. A možno, že bude k nim treba neskoršie ešte aj siahnuť. Zatiaľ stoja tieto veci ostro proti sebe. Naši súdruhovia právnici, filozofi, ekonómovia atď. — českí i slovenskí — už tri týždne vedú teoretické zápasy o tieto otázky: či sa to formuluje ako federácia takzvaná zovretejšia, to jest centralistická, alebo úplne voľná, atď. O toto sa zápasí a do tejto centrálnej politickej otázky sa to zauzľuje.

História nás poučila

Nie je v tom nič nové. V rokoch 1944, 1945 a 1948 presne takto stáli otázky. Keď išlo o to, hodiť heslo „rovný s rovným" každý na svojom a ja neviem čo, heslo sa obecne prijíma. No keď sa heslo má preložiť do politickej praxe, do zákona, do garancie, tak sa síce heslo držalo, ale prax sa krútila, ako sa dalo, ako túto históriu poznáte. Je ešte jedno také poučenie z rokov 1944, 1945 a 1948. Slovenské hľadisko, snaha po federalizácii štátu celkom zjavne i stranickými i národnými orgánmi v tom čase slovenskými predstavovaná nemohla byť presadená preto, že v strane na Slovensku nebola v tejto otázke jednota. Vedenie KSČS v Prahe presadilo do vedenia KSS Širokého a jeho skupinu s centrálnou úlohou, aby obhajoval záujmy iné, presadzoval iné hľadiská a presadzoval ich takým spôsobom, že vedenie strany na Slovensku ako celok nemohlo presadzovať oprávnené hľadiská, ktoré vyšli z Povstania tak vo federácii štátnej, ako aj v úprave pomerov vo vnútri strany.

Spomínam túto historickú skúsenosť preto, že musíme dávať pozor aj na to, aby nik iný nemohol v týchto dňoch, v dnešných časoch zohrať úlohu Širokého.

Ak z prvej republiky Dérer a podobní hrali tu čechoslovakistickú úlohu, aby ju po roku 1945 hral Široký a jeho skupina, treba dnes myslieť na to, aby nikto podobnú úlohu v mene Komunistickej strany Slovenska už viac hrať nemohol.

Potom je možné počítať s tým, že sa dosiahne v tejto veci rozumné riešenie, hovorím rozumné, lebo medzi dvoma vyhranenými stanoviskami sa musí hľadať nejaká spoločná cesta. Ale pokiaľ sa táto spoločná cesta bude môcť hľadať, musíme mať istotu, že teda v slovenskom komunistickom vedení bude jednota v základnom postupe a v základných cieľoch riešenia.

Myslím, že i v tejto veci — okrem rokovaní na interných politických fórach alebo vo vládnej komisii, kde budeme hľadať tie dohody, rozumnej dohody — je potrebné, aby celá naša verejnosť bola o veciach informovaná, aby z interných kabinetných rokovaní stala sa táto otázka predmetom záujmu celej verejnosti. O to viac, že ako sme spomenuli, sú v českej tlači tieto otázky otvorene pod veľmi demokratickým rúškom vnášané do našej verejnosti.

Tempo prípravy federácie sa spomalilo

Ťažko predvídať, ako veci v tomto lete pôjdu, termíny sú krátke, základné termíny, ktoré sme si dotiaľ dali, sme zmeškali; do konca júna sme mali mať hotovú spoločnú tézu — nemáme ich, mali sme predložiť spoločný návrh politickým orgánom — nemôžeme ho predložiť. Začiatkom budúceho týždňa hádam tá odborná komisia urobí toľko, že predloží stanovisko, v ktorom bude uvedené, čo je zhodné, v čom sa zhoda dosiahla a v čom sú rozpory. Zdôrazňujem, že rozpory sa dotýkajú práve tejto kardinálnej otázky, od ktorej vôbec závisí celé fungovanie federácie. A preto si myslím, že treba počítať s tým, aby ešte pred celoštátnym zjazdom KSČS, na ktorom jednou zo zásadných úloh má byť tiež otázka štátoprávneho usporiadania, aby sa predtým zišiel mimoriadny zjazd Komunistickej strany Slovenska a posúdil buď dohodnuté stanovisko, alebo zaujal pevné stanovisko komunistov k postupu na celoštátnom zjazde v tejto otázke. A hovorím, ak zbúrame túto príležitosť tento rok, môžeme znovu 10 alebo 20 rokov čakať na podobnú príležitosť. A preto si myslím, že všetky ostatné dôvody, ktoré môžu hrať nejakú rolu, aby zjazd KSS bol po celoštátnom zjazde, dnes sa odsúvajú do pozadia, pred naliehavosťou tejto otázky. Okrem toho si myslím i tak, i keď sa veci podarí náhodou dohodnúť, že slovenské stanovisko vo veci osudového riešenia a postavenia nášho národa nemôže byť odvodené od celoštátneho hľadiska, ale musí vyplývať z vlastnej národnej suverenity, a nie inej politickej sily rozhodujúcej v našom národe, ktorá by toto stanovisko mohla vyjadriť, ak nie inej demokratickejšej inštitúcie, ako takto zvolaný mimoriadny zjazd strany, ktorý sa k týmto otázkam má vyjadriť! To, ako tu včera súdruh Biľak hovoril, že slovenský zjazd nemôže poveriť delegátov na KSČS, že nemôže im dať stanovisko — formálne im nemôže dať a nemusí dať. No ja sa domnievam, že ak zjazd Komunistickej strany Slovenska zaujme jednotné stanovisko, že to bude každý považovať za svoj mravný záväzok a nikto mu nemusí nič ukladať.

Veľmi ťažké budú tieto rokovania, veľmi ťažké. Je taký zaujímavý zjav, že mnohí českí súdruhovia, ktorí v minulých rokoch sa angažovali za nové riešenie vzťahu Čechov a Slovákov, písali o tom, dokonca i spomínali slovo federácia, dnes v súkromných hovoroch i pri oficiálnych rokovaniach hovoria to isté, čo som spomínal — žiadna parita a žiadne takéto riešenia a pod. Takže, teda aby sme si nerobili lúzu, keď čítame plné stránky rečí o federácii. Musíme v tejto veci dosahovať na Slovensku jednotu, musíme mať pružnosť pri rokovaní, hľadať cesty k dohode, cesty k riešeniu. Možno, že to bude i riešenie kompromisné, ale i v tom prípade, ak to bude riešenie kompromisné v záujme dohody, myslím si, že za takéto riešenie, za takýto kompromis nemôže vziať zodpovednosť ani Dubček, ani Husák, ani Biľak, ale iba zjazd našej strany o tom musí rozhodnúť.

Slovensko menej demokratizačné?

Druhá otázka, ktorá s tým súvisí, je otázka demokratickej obrody našej strany i demokratickej obrody našej spoločnosti. Je to jablko sváru našej spoločnosti. I na tejto konferencii. Počuli sme jedny i druhé hľadiská. Keď tak človek počúva niektorú argumentáciu, myslí si, ja neviem, akoby sme sa zišli z rôznych planét, akoby sme tu neboli žili tie roky, akoby sme nepoznali tie fakty! Ja neviem, či máme veci, ktoré sa odohrávali pred 5—6 rokmi, či máme čakať, kým ich až za 20 rokov nejaký historik zhodnotí, keď sme ich všetci prežívali, najmä v tomto meste. Musíme hľadať nejaké rozumné riešenie i v týchto otázkach. Narastá tu rozpor v časti českej verejnosti stranickej verejnosti voči Slovensku. Narastá, alebo prejavuje sa tento rozpor v našej spoločnosti.

Ako pozorujem veci v Čechách, vývin vyzerá tak, že antinovotnovské sily, to, čo sa považujeme za progresívny tábor, ovláda dnes celý verejný život. Alebo ak sa tu dá niečo reálne predpokladať, tedа vyzerajú veci tak, že Česká komunistická strana, keď sa vytvorí, bude v obrovskej väčšine ovládaná tými, ktorým sa hovorí progresívny tábor a že do ÚV KSČ príde rozhodujúca väčšina nových ľudí. Nechcem prorokovať v týchto veciach, hovorím moje pozorovania, možno subjektívne, ale potvrdené i mnohými rozhovormi a pod. Z tohto vzniká isté napätie k tomu, že na Slovensku okruh zmien a pohyb ľudí je relatívne malý a na Slovensku z tých istých dôvodov vznikajú napätia. Všade v Čechách dostávam túto otázku vo forme konkrétnych dotazov na ľudí alebo na koncepciu. Pokúšal som sa tie veci vysvetľovať, v čom je tu odlišnosť celá, dávnejšia, dnešná, od roku 1963 atď. Lenže ťažko je to tejto zvýšku vysvetliť, keď človek sám okosť nie je pevne presvedčený, že niet príčin pre niektoré kritické hlasy. Myslím, že by bolo veľmi nebezpečné, keby sa vyvinula situácia tak, žeby v českej časti tohto štátu prevládli noví ľudia, nezaťažení minulými rokmi, nezaťažení osobnými praktikami, s jasne progresívnym programom a na Slovensku by sme zostali v nejakom polotvare, síce s demokratickou frazeológiou, ale s menej demokratickými zámermi, alebo niekde i s praxou. Myslím, že by to aj vo vzťahu Čechov a Slovákov nerobilo dobre. V Čechách počuť takúto argumentáciu: My ideme robiť federáciu, no a Slovensko bude v tej federácii nejakou konzervatívnou oblasťou, ktorá bude stále hamovať a tým, že my jej dáme možnosť zákonnými opatreniami vetovať veci, tak vlastne budeme vetovaní nielen z nacionálnej pozície slovenskej, ale i z pozície politicky konzervatívnej. I takto sa veci vykladajú. Či právom, či neprávom, to ja nechcem súdiť, myslím si, že vo väčšine neprávom a tiež kde v českom prostredí vystupujem, snažím sa takto veci vysvetliť. Ale napriek tomu všetkému sú tu problémy, o ktorých si tiež na takejto konferencii musíme pohovoriť.

Progresívny od narodenia?

Nesporné je jedno, že slovenskí komunisti i vedenie slovenských komunistov — ÚV KSS, jeho predsedníctvo, na jeseň minulého roku a v januári zohrali v slovenskom a celoštátnom meradle veľmi progresívnu úlohu, že tu treba veľmi vysoko hodnotiť účasť osobnú, s. Dubčeka, Biľaka a ďalších, že pri prebojovaní zápasu s Novotným Slovensko zohralo v značnom zmysle kľúčovú úlohu. Ja som tiež hneď od Vianoc podporoval tento kurz, i ďalej, keď nebolo Novotného vedenie zbavené mocenských postov v prezidentstve, v parlamente, vo vláde a inde. Jednotu slovenských komunistov zase tu zohrala mimoriadnu úlohu a tak to bolo v celom štáte tiež chápané. Preto tiež som tento kurz plne podporoval, lebo na tom sa mohlo zvrhnúť, kam sa republika bude vyvíjať. Túto zásluhu vedenia strany na Slovensku a niektorých súdruhov nielenže netreba spochybňovať, ale treba ju vyzdvihovať a treba si ju vážiť. To je jeden fakt. Fakt druhý, o ktorý je spor našej československej spoločnosti: či automaticky funkcionár, ktorý na jeseň minulého roku alebo na jar v tomto roku išiel proti Novotnému, je od narodenia až do smrti progresívnym činiteľom a predstaviteľom progresívneho kurzu. Aj Hendrych išiel proti Novotnému, aj Cvik išiel proti Novotnému, aj Ini išli a my poznáme ich postoj v týchto posledných mesiacoch.

My musíme voľajako veci rozlišovať, každá doba má svoje svetlá a tiene, nechceme jednoznačne zhadzovať nikoho, známkovať, nálepkovať, ale musíme si to nejako rozobrať. Mám dojem, že od rokov 1963—1967 sa tu vyrába jedna legenda totálnej progresívnosti vedenia na Slovensku. Ja som tu žil, všetci sme tu žili, tak hádam tak jednoznačné tie veci nie sú. Ja nehovorím, že vedenie strany po roku 1963 sa nepokúšalo v niektorých oblastiach o čosi nového a progresívneho. Ale predsa, každý vie, že obrodný proces, ktorý najmä v Bratislave bol veľmi intenzívny, nebol vedený, ale inšpirovaný z vedenia strany, a že naopak tu boli zákroky, keď sa tento proces hasil po dobrom alebo aj po zlom. Takže to nebol len Novotný a jeho ľudia, ale že sa hasil aj slovenskými rukami a že boli diskriminácie vykonávané i slovenskými, bratislavskými rukami. Takže aby sme si zase nenahovárali a maľovali všetko len jednou farbou. Tu boli ľudia aj trestaní, aj vylučovaní zo strany za tieto veci, aj bol zabrzdený rehabilitačný proces v celom rade prípadov. Neboli vrátené legitimácie, dokonca dodnes niektorým ľuďom nevrátili legitimácie, ľuďom, ktorých v tých rokoch vylúčili zo strany. Treba nájsť stupeň objektivity pri pohľade na minulé roky. Najmä, keď sme to všetci prežívali. Okrem toho agentúra, ktorá sa tu v roku 1963 vytvorila, tá mala hádam aj nejakú minulosť.

Minulosť už dnes lakovať nemožno

Tieto veci do istej miery spolu súvisia. Dnes každý dobrý pokus treba honorovať, každému treba umožňovať dostať sa v novej situácii k novým postojom, k novým progresívnym postojom. Ale kamuflovať minulosť nebudeme, aspoň ja nie som ochotný kamuflovať minulosť a lakovať ju pred ľuďmi do nejakých iných polôh než nebola. Do rána by som mohol uvádzať konkrétne fakty týchto rokov a boli by trapné tieto fakty a nie oslavné. A nie tak dávno, ešte aj z januára t. r., nielen z roku 1963, alebo z iného. Nenašiel sa vo vedení strany na Slovensku kritický a sebakritický pohľad na tieto minulé roky. Tu nikto nikoho nechce krágľovať, najmenej ja. A treba zhodnotiť jednu etapu v živote strany, v živote národa a treba sa pokúsiť objektívne vidieť nielen svetlá, ale i tiene. Koľko trpkostí tieto roky zanechali v progresívnych kruhoch, tá trpkosť doznieva ešte dnes a spolu v časti inteligencie bratislavskej alebo aj inde, ktorá proste nie je dosť pritiahovaná, ale ani nevie dosť pochopiť, ale ani nie dosť dôvery nájsť v dnešné vedenie. Práve preto, čo prežívala v rokoch 1963—67. Legendy, ktoré sa o týchto rokoch vytvárajú, demokratické legendy, budeme musieť uviesť do pravých koľají. Boli tu zápas, v Bratislave a na Slovensku bolo hlavné ohnisko obrodného prúdu. Ale treba vidieť, kto ho robil, kde ho robil a proti komu ho robil a kto postupoval negatívne. A tak budeme môcť potom vyjasniť profily ľudí, profily orgánov. Všeobecne z českej strany, keď sa hovorí o dákych konzervatívnych tendenciách na Slovensku, dôvodí sa tým, že je tu neparný pohyb ľudí.

A keď som s mnohými súdruhmi hovoril, upozorňoval na tie problémy, že je nevyhnutná istá výmena ľudí, že ľudia, ktorí stratili dôveru, alebo ju nikdy nemali, nemôžu v tejto dobe zostať na vedúcich čelných funkciách politického a národného života. Chápe sa to, čo ja viem, ako snaha odstreľovať niektorých ľudí. Úmyselne nemenujem, nechcem známkovať, lebo dnes, keď človek označí daktorého činiteľa, tak je to potom už také zlé, že keď z funkcie odíde, pomaly ho nikde nechcú ani za portýra brať. Ale som za to, aby sa čestným spôsobom umožnil odchod ľuďom, ktorí dôveru nemajú u ktorí nemôžu dnes strane plne pomáhať v jej úlohách.

Nevychovávajme z ľudí chameleónov

Je tu taký podivuhodný zjav. Keď som odchádzal, teda keď sa hovorí „odídený" v roku 1951 z politického života, isti ľudia zastávali miesta na istých úsekoch v straníckych, spoločenských organizáciách. Keď som sa v roku 1960 vrátil, tí isti ľudia zastávali tie isté miesta ďalej. V roku 1963 ich zastávali opäť, v roku 1968 v januári ich zastávali ďalej. Aj dnes ich zastávajú. Teda máme takých zázračných ľudí, že na niektorých miestach v straníckych, politických organizáciách prejdú všetkými formami a sú teda najvernejší Gottwaldovi, Novotnému, Širokému, Bacílkovi, Dubčekovi a budú najvernejší, ja neviem, ktorému pánu bohu ešte. Povedzte, je to prirodzený zjav? Alebo ide o oportunizmus toho druhu, že sa prispôsobím slovne každému režimu, lebo ide o pokrytectvo, alebo neviem, o udržovanie sa rôznymi kamarátskymi formami. Nejde o normálny, prirodzený zjav. A toto ľudia pozorujú, toto ľudí mýli, to ich mätie, keď vidia človeka z päťdesiatych rokov ešte dnes a dnes teda majú veriť, že práve tento je predstaviteľom progresu, obrody, dôsledného riešenia otázok, presne tak, ako boli pred desiatimi, pätnástimi alebo nevieme koľkými rokmi. Teda, nevychovávajme, z ľudí chameleónov, najmä nie v dnešnom období. Žiadajme od politických predstaviteľov jasnú tvár, lebo sa nikam nedostaneme v tejto situácii. V podstate sú kádre z päťdesiatych rokov, ktoré sa dostali do politického života. Treba dať možnosť dnes ľuďom pracovať, prispôsobiť sa.

Ak chceme, aby masy členstva, ale hlavne miliónové masy tohto národa mali dôveru vo svoje politické vedenie, tak prvý predpoklad dôvery je dôvera k ľuďom, je dôvera v širokých masách k tým čelným predstaviteľom, ktorí môžu túto dôveru vôbec sprostredkovať, za hnutie, za stranu. Veď my poškodzujeme stranu, my poškodzujeme komunistické hnutie, ak nechávame na zodpovedných miestach ľudí, ktorých si nikto neváži, ku ktorým dôveru nemá, ktorých autoritu neuznáva. Nie jednotlivca, stranu poškodzujeme.

9/200/XI

Dnes sa láme všeličo

Ja som sa začiatkom tohto roka domnieval a nielen domnieval, hovoril som v tom smere so zodpovednými súdruhmi, že je potrebné rekonštruovať vedúce orgány. Treba rekonštruovať vedúce stranícke orgány i vedúce národné orgány z tých hľadísk, o ktorých som tu hovoril. Dokonca poviem, bolo to aj sľubované. Rekonštruovať ÚV, jeho predsedníctvo tak, aby tu bola dôvera, aby tieto orgány mali autoritu. Pod rôznymi dôvodmi, stanovy to nedovoľujú, hento-toto, boli tieto veci odsunuté, nerealizované. Domnieval som sa, že ak k vôli stanovám, hoci sa dnes, v dnešných dobách lámu všeličo a nielen stanovy, ak k vôli stanovám tie rekonštrukcie politických orgánov neboli uskutočnené, domnieval som sa, že politické vedenie na Slovensku bude mať aspoň toľko rozumu, aby sa obklopilo novými ľuďmi, obklopilo čiastočne, tými, ktorí boli povyhadzovaní v minulosti z týchto orgánov a majú dnes kredit. Žiadalo sa obklopiť hlavne novými ľuďmi, ktorí medzitým dorástli, progresívnymi ľuďmi, strane oddanými ľuďmi, aby tu bolo navonok vidieť, že v novej dobe vystupuje orgán v novej konštelácii.

Hovorím to len ako varovanie pred tým druhom politiky, ktorá môže dostať stranu do izolácie, do rozporov a zbytočne vyvolávať rôzne prúdy, najmä teda v takýchto rokoch a pri takýchto úlohách, aké sú pred nami. Hovorí sa mnoho o systéme osobnej moci. V čom spočíval, v kocke, systém osobnej moci? Boli v tých rokoch volení delegáti na okresné konferencie? Boli. Na krajské? Boli. Na zjazdy? Boli. Bol ústredný výbor volený? Bol. Jeho predsedníctvo bolo? Bolo, všetko bolo volené. A predsa bol systém diktatúry v strane, v štáte, diktatúry skupinkou ľudí. Fungovala predsa celá mašinéria. Systém diktátu bol preto, že skupinka ľudí ovládala centrálne mocenské pozície a rozostavala si ľudí na miesta tak, ako sa jej to hodilo. Obávam sa, že u niektorých súdruhov táto tendencia internej réžie a rozostavovania si ľudí osobne závislých celkom nevyhynula a že by bolo nešťastie pre stranu, keby sa veľmi rýchle tejto metodiky interného režírovania, interných mocenských zásahov a zachraňovania skupinky ľudí na seba závislých, keby sa toho nevzdalu. Aspoň si myslím, že naša strana i tento národ je už natoľko vyspelý, že by zmietol tykéto garnitúry, keby so svojimi spôsobmi neprestali. Preto treba i do vnútorného straníckeho života vniesť demokratické prvky, otvorene pred celou stranou prerokovávať zásadné otázky a aj ľudí určovať na miesta podľa toho, aký majú kredit medzi členstvom strany a vo verejnosti.

Celkove, pokiaľ ide o demokratizačný prúd na Slovensku i v Československu, myslím si, že by bola tragédia, keby Slovensko malo byť konzervatívnou baštou v celoštátnom zápase a oporou konzervatívnych síl v celoštátnom meradle a teda keby sa v tejto otázke neustále zrážalo s českým prostredím.

Uskutočňujme progresívnu stranícku, národnú politiku

Myslím si, že Slovensko práve preto, že vo federácii má dostať mimoriadne postavenie, aby spravovalo svoje politické, ekonomické, národné a ostatné veci, že musí sa dostať do progresívnej pozície, musí svoju národnú, partajnú garnitúru tak sformulovať, aby teda vedelo uskutočňovať skutočne progresívnu stranícku, národnú politiku. A že i o tejto úlohe musí rozhodnúť mimoriadny zjazd Komunistickej strany Slovenska pred celoštátnym zjazdom.

Chceme, aby delegáti na celoštátny zjazd, ktorí budú predstavovať slovenských komunistov, sa opreli o autoritu zjazdu KSS, nie o autoritu momentálnej svojej dnešnej funkcie, aby boli podporovaní celou stranou na Slovensku, aby prešli už typom demokratických volieb, ktoré v tomto roku sú a aby teda Slovensko zastupovala garnitúra, ktorá bude mať dôveru ako členov strany, tak i väčšiny tohto národa. I preto je potrebné konať tento zjazd vopred, aby v zásadných otázkach, čí už pôjde o národné alebo iné otázky, sa mohlo postupovať s plnou zodpovednosťou. Vedúci činiteľ ak má zodpovedne vystupovať, ak má viesť, musí cítiť za sebou oporu širokých más, či straníckych, či národných. Ak to necíti, ak je neistý, ak je neustále predmetom pochybností, útokov takých, onakých, proste nemôže svoju funkciu dobre robiť. Poviem rovno, keby som videl, že sú tu veľmi vážne pochybnosti, že som tu s takým, proste s negatívnym postojom k osobe, prichádzam v tú minútu zložiť svoju funkciu, lebo taká politická práca nevedie k ničomu.

Ešte, aby sa mi dobre rozumelo, keď tieto veci tu rozprávam, nemám na mysli konkrétne súdruha Biľaka, i keď sa mnohé z týchto kritických poznámok, čo do minulosti, jeho týkajú. Myslím, že súdruh Biľak má zohrať i ďalej významnú politickú rolu v slovenskom a celoštátnom meradle. Ale že z takýchto kritických poznámok má vyvodiť jednu vec: že so starou garnitúrou, ktorá sa nahor vošla, do nových pomerov nemožno prejsť!

Preto teda i príprava tohto mimoriadneho zjazdu. Treba nájsť taký kombinát ľudí, aby tam bola staršia generácia, pokiaľ si zachovala čisté meno a štít, aby tam bola časť pracovníkov, ktorá prechádzala skúsenosťami i tých päťdesiatych rokov i ďalších, pokiaľ si nezamazala ruky a aby tam bola značná časť mladých a nových ľudí, ktorí medzitým vyrástli a toto dohromady, aby vytváralo stranícku i národnú reprezentáciu, ktorej bude veriť celá strana i celý národ.

A potom sa nemusíme báť riešenia žiadnych otázok.

SMENA, 7. júla 1968, str. 1. a 4.

Kto má záujem klamať verejnosť a šíriť nepravdy?

Do redakcie neustále prichádzajú ohlasy k výzve „Dvetisíc slov". Nazávažnejší list k uvedenej téme sme obdržali od profesora MUDr. O. STARÉHO, DrSc., o ktorom nedávno písala PRAVDA v nasledujúcej nelichotivej súvislosti: „Delegáti niektorých okresných konferencií informovali, že medzi tými, čo podpísali vyhlásenie Dvetisíc slov, boli aj takí, čo vraj teraz dodatočne vyhlasujú, že si to poriadne neprečítali. Konkrétne sa spomínal člen-korešpondent ČSAV prof. MUDr. Oldřich Starý, DrSc., rektor KU v Prahe, ktorý je mimochodom aj kandidátom ÚV KSČS. Človek sa predsa nepýta, ako možno podpísať bez dôkladného oboznámenia dokument, určený verejnosti. Podpísať bez dôkladného prečítania recept, ktorý si nárokuje byť liekom na

Prof. Starý k „Dvetisíc slovám"

ozdravenie spoločnosti. Je to seriózne? (PRAVDA, 2. 7. 1968, „Čertovský pozor na podpis", 2. strana).

Niektorí čitatelia sa na nás obrátili, či je tomu skutočne tak, čo sa o profesorovi Starom ako signatárovi článku Dvetisíc slov tvrdí a šíri. Preto sme si telefonicky zavolali súdruha rektora Karlovej univerzity, ktorý práve ležal v štátnom sanatóriu, a požiadali ho, aby nám svoj postoj bližšie vysvetlil. Odpoveď prišla obratom vo forme listu (pôvodne ho s. Starý písal MUDr. K. Kasalovi zo Znojma), v ktorom celú vec objasňuje a ktorý v plnom znení uverejňujeme.

Vážený súdruh doktor (adresované MUDr. Kasalovi zo Znojma),

obdržal som dnešného dňa Váš list z 1. 7. t. r., v ktorom reagujete na výrok delegáta ÚV KSČS na okresnej konferencii v Znojme 29. 6. 1968, súdruha V. Hájka. Súdruh Hájek vo svojom diskusnom vystúpení na konferencii uviedol, že som svoj podpis pod prehlásenie Dvetisíc slov pripojil napriek tomu, že som článok poriadne neprečítal, čo som vraj prehlásil pri diskusii na Predsedníctve ÚV KSČS.

Nemôžem povedať, akým spôsobom bol s. Hájek informovaný o onej diskusii na Predsedníctve ÚV KSČS, môžem však zodpovedne povedať, že ide o skreslenie môjho výroku. Je pochopiteľné, že som prehlásenie Dvetisíc slov predtým, než som ho podpísal, neštudoval. Prečítal som ho síce rýchle, ale prečítal, súhlasil s ním a považoval som za správne pripojiť svoj podpis k podpisom radu tých, ktorí tak urobili predo mnou. Boli to totiž ľudia, ktorých život a prácu si hlboko vážim, ktorých dobre poznám z ich vedeckého i občianskeho profilu a o ich poctivých úmysloch a oddanosti myšlienke socializmu nepochybujem a pochybovať nemôžem.

No ani potom, keď som si prehlásenie Dvetisíc slov veľmi podrobne preštudoval, a kriticky si ich (pre seba ako komunistu a občana tohto štátu) zhodnotil, nenašiel som tu (a nemôžem nájsť ani dnes) žiadne výzvy ku kontrarevolučným akciám. Dokonca ani v oných štyridsiatich slovách, ktoré sa teraz miesto celého prehlásenia kritizujú, nezhľadávam to, čo sa im niekedy pripisuje. Túto, ani inú časť prehlásenia nemožno chápať oddelene od ostatného jeho znenia, ktoré má v svojom kontexte zmysel úplne opačný. Ostatne aj uvedenú, najviac napadnutú časť textu prehlásenia Dvetisíc slov možno negatívne jednostranne vysvetľovať a chápať len vtedy, ak sa z nich úmyselne vynímajú jednotlivé vety, a vety iné — nabádajúce k ľudským a humánnym metódam a varujúce pred uplatňovaním starých metód predjanuárových — sú naopak ignorované a opomínané.

Domnievam sa, že dôvody, ktoré ma viedli k tomu, aby som prehlásenie podpísal, som spolu s ďalšími súdruhmi dostatočne vysvetlil v besede vysielanej Čs. televíziou dňa 28. 6. Okrem toho som svoje stanovisko objasnil aj na vysokoškolskej konferencii KSČS toho istého dňa. Na tomto mieste chcem znova konštatovať, že jedným z hlavných podnetov, pre ktoré som sa stal signatárom prehlásenia Dvetisíc slov, bolo neustále narastajúce množstvo výhražných a antisemitských dopisov, adresovaných predstaviteľom nášho obrodného procesu — údajne podpisovaných robotníkmi — komunistami. Uvedené listy sú svojou líniou hlboko antimarxistické, ideológiou a formou vyhrážania hrubým fyzickým násilím a smrťou ideovým odporcom veľmi silne pripomínajú fašistickú ideológiu a metódy nacistov. Okrem toho som osobne presvedčený, že v posledných dvoch mesiacoch sa pojanuárový obrodný proces v našej spoločnosti a tiež obrodný proces vo vnútri KSČS skutočne spomalil. Toto spomalenie obrodného demokratizačného procesu sa podľa môjho presvedčenia spôsobilo tým, že progresívne sily narazili na silnú a zomknutú opozíciu konzervatívnych síl, ktoré na rozdiel od progresívnej časti strany nevystupujú otvorene. Napríklad na pražskej vysokoškolskej konferencii KSČS sa uviedli minulý týždeň úplne konkrétne údaje, dokazujúce, že dosiaľ nenastala potrebná diferenciácia medzi poctivými a previnilými pracovníkmi našej kontrarozviedky a že v tejto inštitúcii i teraz pôsobia ľudia, ktorí hrubo porušovali naše zákony i normy obvyklé vo vzťahoch medzi civilizovanými ľuďmi.

Ak vysvetľujem dôvody, ktoré ma viedli k podpísaniu Dvetisíc slov, i dôvody, pre ktoré sa domnievam, že bolo a je správne, že som k nim pripojil svoj podpis, je mojou povinnosťou zaujať stanovisko aj k reakcii na toto prehlásenie. Veľmi ma prekvapila nepriliehavá, neprimeraná a hypermetrická reakcia na prehlásenie nielen u poslanca generála Kodaja a u poslancov NZ, ale aj u niektorých iných súdruhov, ktorí v priebehu posledných niekoľkých mesiacov dosť nápadne menia svoje stanoviská. Veľmi prekvapilo aj to, že v mnohých obdobných prehláseniach i diskusných príspevkoch — aj na pôde ÚV KSČS počínajúc januárom 1968 — sa niekedy vety ostrejšie formulovali a napriek tomu nevyvolali podobnú reakciu, aká bola na prehlásenie Dvetisíc slov. Lutujem, že prehlásenie Dvetisíc slov, ktoré sa formulovalo literárne a nie prísne právnicky alebo politologicky, vyvolalo u niektorých súdruhov opačnú reakciu, ako som (spolu s ostatnými signatármi) predpokladal. Ako starý člen KSČS a ako člen ÚV KSČS prehlasujem, že plne stojím za obrodným procesom, vedeným s. Dubčekom a v žiadnom prípade nebolo mojím úmyslom tento proces ohrozovať či narušovať, ale naopak, že som chcel nášmu demokratizačnému procesu pomôcť. Domnievam sa, že jediné, čo sa mi môže v súvislosti s mojím podpisom pod prehlásením Dvetisíc slov vytknúť, je to, že som nedocenil situáciu, v ktorej ku zverejneniu prehlásenia dôjde, a že som sa teda dopustil taktického omylu.

Prof. MUDr. Oldřich Starý, Dr. Sc., rektor Karlovej univerzity, člen ÚV KSČS

ECHO, č. 6/68, 30. júna 1968, str. 4.

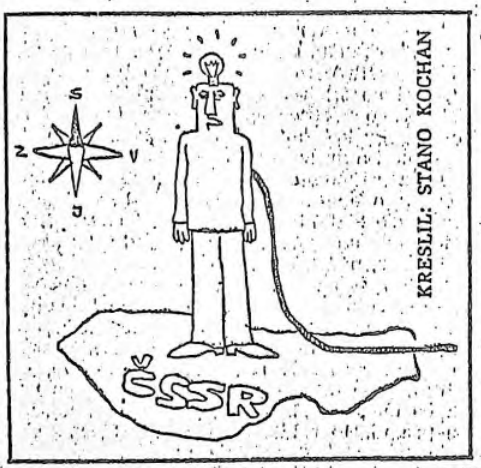
11/200/XI

bez pečiatok

Vedúci komunisti, od bývalých konzervatívnych až po terajších progresívnych, vedia sa veľmi rýchlo dohodnúť aspoň v jednej veci: spojenectvo so Sovietskym zväzom musí zostať neochvejné. A keďže v dnešných časoch už politicko-ideologické prohlásenia o vernosti a láske nestačia, nech by znelí akokoľvek dôrazne, usilujú sa nositelia nerozbornej družby podoprieť svoje predstavy o vzájomnom československo-sovietskom priateľstve údajne jasnými a (pochopiteľne) pozitívnymi faktami.

Sám podpredseda vlády p. Hamouz sa rozhovoril o výhodnosti obchodných a vôbec hospodárskych stykov so Sovietskym zväzom, v komunistických novinách sa každú chvíľu objavujú potešiteľné sumy a prepočty, dokazujúce, že v obchode a spolupráci s ZSSR nemôžeme nič stratiť, iba získať. V Pravde napríklad vykážu, že okrem chrómu kupujeme na východe všetky základné suroviny oveľa lacnejšie ako na západe. Za ropu platíme Sovietskemu zväzu síce viac ako jeho západoeurópski partneri, zato ušetríme veľa na transporte, teda nedoplácame.

Priznám sa, že ani čísla — „holé fakty" ma neprosvedčili, nezahnali pochybnosti, skôr naopak. Naši ekonómi neraz zdôraznili, že československá koruna má niekoľko rozmerov (osem). Ktovie podľa akých kritérií sa vyratúvali ceny zo západu a ceny sovietskeho tovaru: je vôbec možné určiť v súčasnosti adekvátny pomer medzi cenami obidvoch trhov? Tým skôr, keď každý sa môže ľahko dozvedieť, že naše zastaralé výrobky navinc s nízkou kvalitou môžeme na západných trhoch predať iba so stratami. To automaticky zvyšuje korunovú cenu tovarov nakúpených v západných štátoch resp. v treťom svete.

Hovorí to o výhodnosti obchodu s ZSSR a inými soc. krajinami? Sotva. **Nižšie nároky východoeurópskeho trhu, vyplývajúce predovšetkým zo všestrannej zaostalosti partnerov, pôsobili demoralizujúco na našu výrobu. Zmluvami zaistený resp. predpísaný zahraničný obchod znamenal odbúranie komerčnej súťaže pre 70 % našich tovarov.** Znižovala sa kvalita výrobkov a súčasne stúpala „morálna opotrebovanosť" — technická zaostalosť.

V tejto súvislosti sa mi zdajú „blahosklonné" rady sovietskych partnerov, aby sme si slobodne vybrali svojich obchodných partnerov, temer cynickými. Dávajú ich totiž ľudia, ktorí príliš dobre vedia, v akej hospodárskej situácii je Československo, čo znamená (či neznamená) na západných trhoch a preto si svoje „láskavé" gestá môžu dovoliť. Pritom Sovietsky zväz bol a zostáva vo východnom bloku jedinou krajinou, ktorá mohla a mala dať podstatné impulzy vedecko-technickej revolúcii vo východnej Európe. Samotní Sovieti sa radi chvália svojimi vedeckými a technickými výdobytkami. Čo je príčinou toho, že sa tieto výdobytky neprejavili v socialistických krajinách tak ako sa prejavil americký vedecko-technický progres v západnej Európe? Na vine je voľáke sovietske „sebectvo" alebo **neschopný hospodársky systém, v ktorom sa nedajú uplatniť objavy z preferovaných, špičkových odvetví v „bežnom" priemysle, poľnohospodárstve a službách?** Akú hodnotu majú údajné stovky sovietskych patentov a licencií, ktoré sme údajne veľmi výhodne kúpili, keď nám, zdá sa ani trochu nepomohli postúpiť zo stupňa priemyselnej revolúcie na stupeň revolúcie vedecko-technickej?

Akú hospodársku hodnotu máme ešte my

pre Sovietov? Toľkokrát spomínaný prípad s ropou hovorí, že si nás nemusia príliš zaväzovať. Zodpovední súdruhovia líčia obyčajne náš nákup sovietskej ropy tak, že na jednej strane uvedú cenu sovietskej ropy a na druhej strane cenu ropy z iných prameňov, plus dopravné náklady, na ktoré pri sovietskej rope akosi „zabúdajú" — akoby nám diaľkovú potrubie dala sama príroda a nás nestálo ani halier, akoby si ďalšie a ďalšie malé náklady nevyžadovala neustála údržba potrubia a prečerpávajúcich staníc! Noch už je pomer medzi svetovou a sovietskou cenou ropy akýkoľvek, faktom zostáva, že Taliani sovietsku ropu dostávajú zhruba o polovicu lacnejšie ako my. Pohlti druhú polovicu doprava? Je to nepravdepodobné, nebol by to potom pre Talianov skutočne efektný obchod. A tak ostávajú dve možnosti: buď je ropa pre nás predražovaná, alebo Sovieti predávajú Talianom ropu pod cenu. I, keby sme prijali druhú možnosť, dumpingované ceny pre Talianov, sotva nám to môže byť potechou. Znamená to totiž, že Taliani stoja Sovietom aj za to, aby im ponúkli tovar pod cenu, kým my stojíme Sovietom len za „priateľskú radu", aby sme si pohľadali iných partnerov, ak nie sme s nimi spokojní.

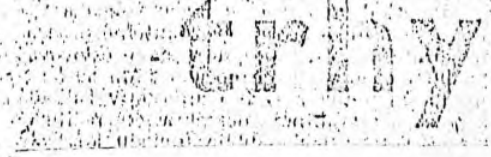
Veľa sa u nás hovorilo o zabezpečených trhoch, ktoré máme u svojich socialistických partnerov. Lenže „bezpečné trhy" sa vo svetle vedecko-technického progresu a celkovej ekonomickej efektívnosti neukazujú ani veľmi výhodnými, ani veľmi bezpečnými (najmä v budúcnosti). Správy, ktoré prinášajú aj naše noviny a časopisy, hovoria, že súčasné trendy v krajinách RVHP sú viac dezintegračné ako integrujúce a to napriek zmluvám o železničnej doprave alebo o elektrickom prúde. Z akejsi nacionálnej prestíže, patriacej kamsi do 19. storočia, chce mať každý socialistický brat svoje automobilky, lietadlá atď., všetko to, čím sa možno „ukázať". Možnosti racionálnej spolupráce v rámci veľkého hospodárskeho spoločenstva sa, voľajako ignorujú. Alebo takéto možnosti neexistujú, či nestoja za veľa? Je to možné, veď nažívame v umelom politickom zoskupení s národmi, ktoré započali svoju priemyselnú revolúciu v čase, keď my sme sa mali zapojiť do vedecko-technickej revolúcie, začínajúcej v západnom svete. Následky tejto hospodárskej „mesaliance" si teraz odnášame predovšetkým my: Hoci iné socialistické zeme sú stále prevažne poľnohospodárske a priemyselné výrobky sú pre ne najdôležitejším a najatraktívnejším tovarom, naše priemyselné produkty sa oveľa ťažšie ako kedysi presadzujú vedľa západných výrobkov. A naopak, bratské krajiny sa pokúšajú umiestniť svoje suroviny a potraviny radšej na západnom trhu, za tvrdé valuty, ako v stále menej zaujímavom Československu.

Úbohá ČSSR sa ocitá v začarovanom kruhu! Obrovská zviazanosť s menej vyvinutými socialistickými zemami spôsobuje naše celkové hospodárske zaostávanie, ktoré nás opäť núti hľadať „výhodné" trhy na východe, kde sa nám zatiaľ ešte ako-tak presadiť... zaostávanie sa teda reprodukuje a prehlbuje. Dokedy to potrvá? Až kým aj naše spriatelené krajiny stratia o nás záujem? A čo potom?

Je v našom bytostnom záujme, aby takéto „potom" nikdy neprišlo. Vyhneme sa mu len tak, že sa čo najskôr a čo najintenzívnejšie spojíme s hospodársky progresívnymi obchodnými a predovšetkým výrobnými partnermi, s ktorými sme mali kedysi široké a osvedčené styky. Iba títo, podstatne vyspelejší partneri, nám je prevažná väčšina doterajších a ako sme my sami, nám pomôžu prelomiť začarovaný kruh: reprodukovanie podpriemernosti a zaostalosti. To vonkoncom nemusí a nemôže viesť k prerušeniu všetkých doterajších zvyškov a záväzkov — treba ich len Úbohá ČSSR sa ocitá v začarovanom kruhu! dôsledne postaviť na ekonomický základ a neobetovať racionálne stimuly ideologickým tlakom.

Nová hospodárska orientácia si vyžiada predovšetkým veľké štrukturálne zmeny našej ekonomiky, bez ktorých nie je možné zabezpečiť jej skutočnú efektívnosť. Súčasne sa nevyhneme výrazným úpravám a snáď aj obmedzeniu doterajšej príliš jednostrannej orientácie. Nazdávam sa, že to bude nutné bez ohľadu na výstražné reči takých i onakých súdruhov o „realite, ktorú iba blázon môže ignorovať." Každú realitu je potrebné rešpektovať, to však neznamená, že človek sa má s každou realitou zmieriť, prijať ju. Práve naopak: rešpektovanie zlej skutočnosti by malo byť iba východiskom pri jej premene a odstraňovaní. Platí to pre ľudí v každej spoločenskej realite a v každom politickom systéme.

M. Z. KRAJAN

ECHO, č.6/68, 30.6.1968, str. 4.

ECHO, č.6/68, 30. júna 1968, str. 7.

ŠÉF VÁS BAVÍ

Keďže politické vtipy o A. Novotnom utíchli, boli sme zvedaví, o čom sa teraz rozpráva...

☐ Spýtal sa zahraničný spravodajca nášho Cigáňa, ako si predstavuje ďalší vývoj demokratizačného procesu v ČSSR, Cigáň odpovedal: „No viete, to máte ťažké. Totyž tí Českí sú lenivý, Slováci sprostý a my to šecko sami neutáhneme!"

☐ Aký je rozdiel medzi demokraciou a ľudovou demokraciou? No, asi taký ako medzi kazajkou a zvieracou kazajkou.

☐ Čo je to vnútrostranícka demokracia? To je vtedy, keď sa spojí vnútro so stranou.

ŽIVOT, č. 27/68, 3. júla 1968, str. 3. a 7.

ČLOVEK V KRESLE ŽIVOTA

13/200/XI

Dr. Michal Topoľský

PROFESOR LEKÁRSKEJ FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO

(Výňatky)

Platí to, aj keď je súčasne pravda, že pri niektorých mládežníckych demonštráciách a podnikoch (napríklad na Devíne, na Bradle, v Ban. Bystrici atď.) bolo počuť staroddávne buržoázne ľudácke a nevšedné iné reakčné heslá. Lebo čo tieto nepekné a pre nás starších priam zarmucujúce heslá signalizujú? Sú predovšetkým ťažkou kritikou nášho výchovného procesu, a nie naopak. Kto totiž učí mládež zapamätať si poučky, kto vyhlasuje určité poznatky za večne platné, teda ten, kto cvičí mechanickú pamäť, neučí vôbec. A hoci dialektický materializmus a s ním súvisiaca výchova je všetko iné, len nie drezúra, pravda je, že kultovské obdobie aj u nás viedlo k jeho realizovaniu v tejto nepeknej podobe. Ako chcieť potom, aby sa mládež zorientovala správne a pohotovo v procese, keď má poruke iba hotové poznatky na statické spoločenské situácie? Ako čakať, že heslo pochopí plne spoločensky funkčne a v celom dosahu? A práve preto platí, že nepekné heslá v ústach našej mládeže, aj vysokoškolskej, sú negatíva skôr pre nás starších, vychovávateľov i politikov, ako pre mládež. Kde mládež pochopila, že v marxizme, ale aj v každej vede, je hlavný nie poznatok, ktorý učiteľ, vedec, politik vypovedá, ale spôsob, ako naň prišiel, teda poznatok, myšlienka ako prejav procesu, tam sa mládež hneď orientuje dvomi smermi. Na prvom mieste si zapamätúva výsledky; no súčasne si všíma proces tvorby týchto dobrých alebo zlých poznatkov. Že sa tam potom búri, znepokojuje kriticky, je prirodzené. Svedčia o tom skutočnosti, ktoré sa týkajú mnohých našich súčasných palčivých problémov, ale aj názorov, prečo u nás nemožno budovať socializmus bez Sovietskeho zväzu a podobne. No a to znamená, že keď teda postavíte našu mládež zoči-voči faktom, keď vyvoláte situáciu, kde treba rozmýšľať a rozhodovať sa, spravidla naši študenti usudzujú správne. Prirodzene, že o to silnejšie protestujú, ak ich ktosi upodozrieva z protisocialistického zmýšľania.

Lenže čo z toho vyplýva? Pre všetkých nás dospelých, t. j. rodičov, učiteľov, vedeckých pracovníkov a propagandistov vady vôbec vyplýva povinnosť usilovať nie o to, aby si mládež nahromadila nekonečný sklad mŕtvych poznatkov, ale aby si osvojila správne metódy osvojovania si týchto vedeckých záverov. No súčasne z toho vyplýva, že mládež treba v hľadaní poznatkov orientovať prirodzene a správne.

Napríklad keď je našim mladým študentkám a študentom jasné, že otázka socializmu nie je vôbec otázkou, že ide len o problém, čo to konkrétne znamená, potom treba s ňou, t. j. našou mládežou v tomto zmysle aj hovoriť, takto ju problémovo orientovať. Že podľa toho treba čakať aj odpovede, je prirodzené. Keby tu mládež neprišla s novými pohľadmi, ako by mohla byť mladá?

Ľuďom, ktorí krútia hlavou nad tým, čo sa to porobilo s ČSZM, chcem povedať, že dávno patrím medzi tých, ktorí dávno krútili hlavou nad skutočnosťou, že naši študenti tak dlho vydržali v tak premyslene zošnurovanej organizácii, ktorá sa pritom nazývala mládežníckou. Naša generácia voľakedy by totiž v tom nebola vydržala. My sme predsa bojovali o názory a stanoviská; obrazne povedané, mládežnícky sme sa „prali" a družili; a robili sme chyby a súčasne proti nim bojovali, nuž ako by sme sa boli mohli vpratať do neomylnej organizácie? Keď zdravá mládež postupuje aj dnes takto, je to len prirodzené. A prirodzené je najmä to, ak to robí špecificky; t. j. inak vysokoškoláčka ako stredoškoláčka, inak učeň ako roľnícky mladík a podobne. Že sa pritom rozpadli na rôzne organizačné celky? Ani v tom nemožno vidieť nič zlého. Rôzny obsah v konkrétnej realizácii sa totiž nikdy nespratal pod jednu strechu a do jednej formy, ktorá by bola vystačila na všetky zvláštnosti. Čo mi preto zaujíma, je skutočnosť, kam naša mládež pri všetkých svojich odlišnostiach speje, kde vidí svoj cieľ. Všetko svedčí, že tým cieľom jej je čoraz lepšie budovanie socializmu. Nuž a viac si nemožno ani priať. Hádam ešte jedno-jediné: aby sa naša mládež nedala zlákať zo správnej cesty. Tou je poznanie objektívnych i subjektívnych podmienok pri budovaní socializmu a rozvíjanie praxe týmto istým spôsobom. Lebo aj keď túto radu niekto môže nazvať „dvíhaním prstu", ja radím našej mládeži, aby ten prst zdvihla radšej ona, ako čo to urobí nemilosrdná objektívna zákonitosť spoločenských procesov. Táto totiž skôr udrie ako upozorní, ako o tom svedčí všetko okolo nás, i to, keď vyhrávame, i to, kde sme doposiaľ prehrávali.

SLOVENSKÉ POHĽADY, č. 6/68, jún 1968, str. 34-40.

14/200/XI

EKONOMICKÉ VYHLIADKY ČSSR A SLOVENSKA DO ROKU 2000

HVEZDOŇ KOČTÚCH

Za „pochodu" diskusií vstupujeme do novej „pracovnej" fázy ekonomického rozvoja. Ako koncipovať jej obsah? Analýzy o skutočnom stave nášho hospodárstva a z nich vyplývajúce krátkodobé opatrenia musia byť rámcované primeranou dlhodobou stratégiou vecného vývoja. Tomu sa zrejme podriadia i ďalšie práce: dôsledné reformovanie sústavy riadenia aj ekonomická náplň federatívneho modelu spolužitia národov a národností ČSSR. Preto je predmetom mojich úvah rozbor možnej budúcnosti hospodárstva republiky a v jej rámci Slovenska. „Dosiaľ sa v makroúvahách analyzovali jednotlivé zdroje a faktory rastu. Na Slovensku sa navyše hodnotili i časové aspekty vyrovnávania jeho ekonomickej úrovne vzhľadom na české kraje. Našim hodnoteniam zväčša chýbal medzinárodný kontext a porovnávanie.

V minulom roku H. Kahn a A. J. Wiener rámcovali ekonomické, politické aj ideologické postuláty hospodárskeho rastu USA do roku 2000. Všimnime si — opomínajúc pohnútky a špecifické potreby Pentagonu — výhľady ekonomického vývinu svetadielov aj jednotlivých krajín; pokúsme sa — konfrontujúc vlastné závery autorov — zamyslieť sa nad budúcimi možnosťami ČSSR a Slovenska v ďalších 33 rokoch a vyvodiť, rámcovať priestor pre budúcu hospodársku politiku.

V prvom rade ide o vývoj obyvateľstva. Aký demografický pohyb možno očakávať vo svete a u nás? Prehľadne na to odpovedá tabuľka.

Prognóza rastu obyvateľstva (v mil. osôb):

Svetadiel — Krajina	1965	1975	1985	2020	2000	% rastu
Afrika	310,7	398	520	779	1320	2,7
Ázia	1889,0	2343	2863	3701	5100	1,9
Európa vrátane SSSR	674,4	732	792	886	1040	0,8
Oceánia	14,0	16	20	25	35	1,7
Severná Amerika	294,2	354	431	576	850	1,9
Južná Amerika	166,2	221	291	420	680	2,7
Svet celkom	3348,8	4064	4917	6389	9025	1,8
ČSSR podľa US prognózy	14,2	15,2	16,1	17,2	19,0	0,6
ČSSR podľa vlastnej prognózy	14.2	15.24	16,2	17,4	19,5	0,6
Slovensko podľa vlastnej prognózy	4,4	4,94	5,23	6,27	7,1	0,9

V porovnaní so svetovým priemerom predpokladané tempo ČSSR je tretinové, Slovenska polovičné. Vzhľadom na celoeurópsky priemer vedie nižšie tempo ČSSR k zmenšeniu váhy republiky v počte obyvateľov Európy z 2,11 % na 1,88 %. Pri priemernom európskom tempe by mala republika r. 2020 21,9 mil. osôb. Slovensko by pri priemernom európskom tempe dosiahlo zhruba 6,79 mil. obyvateľov. Vyššie priemerné tempo znamená vyšší absolútny prírastok zhruba o 310 000 osôb, i zvýšenie relatívnej váhy z 0,65 % v roku 1965 na 0,68 % r. 2020. Súčasne by sa zvýšil i podiel obyvateľov Slovenska na ČSSR z 31 % r. 1965 na vyše 36,4 % r. 2020.

Druhým súhrnným ekonomickým ukazovateľom, dovoľujúcim merať syntetický ekonomický rast krajín, je dynamika národného produktu. USA predpokladajú takýto vývoj:

Rast národného produktu (mld US dolárov r. 1965)

Svetadiel — Krajina	1965	1975	1985	2000	2020	% rastu
Afrika	43,9	69,8	109	216	537	4,8
Ázia	287,4	501	883	2137	7317	5,9
Európa vrátane SSSR	923,9	1447,2	2271	4478	11124	4,8
Oceánia	28,0	41,2	60	107	232	3,9
Severná Amerika	774,2	1203,4	1865	3620	8740	4,5
Južná Amerika	59,4	91	144	292	761	4,8
Svet celkom	2116,8	3352,6	5352	10848	28711	4,8
ČSSR: podľa US prognózy	22,0	36,1	58	121	322	5,0
podľa vlastnej prognózy	22,0	33,6	50	110	300	4,8
Slovensko podľa vlastnej prognózy	4,8	10,1	18	40	110	5,7

Prognóza USA vychádza z našich prác: agregátny model rastu hospodárstva ČSSR, vypracovaný SPK v Prahe do roku 1980, resp. 85, proponuje 5 % tempo rastu. Je otázka, či sa takéto tempo dá udržať až do roku 2020. Reálnejšie sa ukazuje rátať s tempom 4,8 %. Najmä ak vezmeme do úvahy problematickosť reálneho kurzu našej koruny vo výhľadovom období (1 US dolár = 18,44 Kčs, zvažovaný v prognóze USA), metodické rozdielnosti a iné vplyvy. Makroekonomická úvaha národného dôchodku Slovenska predpokladá do roku 1980 6,4 — 6,7 % tempo (ak tempo za ČSSR = 5 %), t. j. 1,31 % prírastku na každé 1,0 % prírastku národného dôchodku

ČSSR. V ďalších rokoch možno rátať s klesajúcim relatívnym prírastkom národného dôchodku i na Slovensku tak, že výsledné tempo predstihu činí 1,19 % prírastku národného dôchodku Slovensku, ak prírastok za ČSSR je rovný 1,0 %.

Relatívna váha ČSSR i Slovenska v Európe by vzrástla: z 2,38 % r. 1965 na 2,7 % r. 2020, resp. z hľadiska Slovenska z 0,52 % na 0,99 %. Slovensko, zaostávajúce dnes za priemernou európskou úrovňou, by túto nielen dosiahlo, ale aj prekonalo. Dá sa to dokumentovať i údajmi o národnom produkte na obyvateľa.

Dynamika národného produktu na obyvateľa (US dolár r. 1965)

Svetadiel — Krajina	1965	1975	1985	2000	2020	% rastu
Afrika	141	174	209	277	407	2,0
Ázia	152	214	308	577	1436	3,9
Európa vrátane SSSR	1369	1976	2867	5055	10730	3,8
Oceánia	2000	2510	3080	4310	6600	2,2
Severná Amerika	2632	3403	4329	6255	10280	2,5
Južná Amerika	357	413	496	695	1112	1,9
Svet celkom	632	825	1085	1700	3180	2,9
ČSSR: podľa prognózy USA	1554	2357	3638	7046	16947	4,0
podľa vlastnej prognózy	1554	2165	3086	6322	15385	3,9
Slovensko podľa vlastnej prognózy	1103	2024	3442	6380	15380	4,2

Dokáže ČSSR realizovať 3,9 % priemerný ročný prírastok porovnateľného národného produktu na obyvateľa? A Slovensko dokonca 4,2 % v priemere až do roku 2000?

Posúďme špecificky podľa trendov za vybrané krajiny, či prírastok 3,9 % na obyvateľa ČSSR alebo 4,2 % na obyvateľa Slovenska je reálny:

Národný produkt v dolároch r. 1965 na obyvateľa

Krajina	1965	Stredný výhľad: % rastu	2000	Dlhodobý trend: % rastu		Skôr dosiahnuté dáta dlh. trendu
USA	3557	3,0	10160	6750	1,8	1869—1873
Kanada	2404	3,1	7070	4300	1,6	1870—1879
Francúzsko	1964	3,7	6830	3400	1,6	1810—1820
Západné Nemecko	1905	4,1	7790	3600	1,8	1860—1869
Spojené Kráľovstvo	1804	3,7	6530	3000	1,5	1860—1869
Sovietsky zväz	1288	3,7	4650	3400	2,8	1870
Taliansko	1101	4,1	4450	2500	2,4	1862—1868
Japonsko	857	6,8	8590	3100	3,7	1878—1887
India	99	2,9	270	205	2,1	1950
Čína	98	3,5	321	285	3,1	1933
Nezohľadnený priemer		4,1			2,3	
ČSSR podľa US prognózy	1554	4,0	7046	—	—	—
podľa vlastnej prognózy	1554	3,9	6322	—	—	—
Slovensko — vlastná prognóza	1103	4,2	6380	—	—	—

Podľa nominálnych trendov minulosti (roky 1948 — 1965) by dosiahnutie 3,9 % priemerného rastu na obyvateľa ČSSR a 4,2 % na obyvateľa Slovenska mohlo byť reálne: v rokoch 1949 — 1960 napr. národný dôchodok Slovenska vcelku narastal v rozpätí od 4,2 % po 17,7 % ročného prírastku; v rokoch 1961—65 síce len 3,2 % (pričom r. 1962 sa znamenal poklesom o 1,4 % a r. 1963 o 2,7 %). Roku 1965 nominálne tempo (vrátane prírastku zásob) činilo 10%, za roky 1966—70 by podľa schváleného plánu mal národný dôchodok rásť v priemere o 9,5 % ročne a v rokoch 1971—1980 by sa mal zvýšiť o 85—91 % pri priemernom tempe 6,4—6,7 %.

Rozklad činiteľov rastu národného dôchodku Slovenska v %

Časový interval	Prírastok	Vplyv zamestnanosti	Vplyv prírastku spoločenskej produktivity	Vplyv prírastku produktivity živej práce	Zníženie (+) či zvýšenie výr. spotr.
1949—53	100	— 2,6	102,6	105,3	— 2,7
1954—55	100	22,3	77,7	81,5	— 3,8
1956—60	100	—13,1	113,1	120,8	— 7,7
1960—65	100	24,3	75,7	133,7	—58,0

Analýza ukazuje na veľmi nepravidelný vývin. Pritom táto u nás dosiaľ sa uskutočňujúca tradičná analýza pozná, ako vidno, len 4 faktory vplyvov. Netradičný rozbor pomocou Cobb-Douglasovej produkčnej funkcie dokazuje neefektívnosť vývinu ekonomiky Slovenska za roky 1950—1965. Parameter α, predstavujúci pomer medzi tempom prírastku produktivity spoločenskej práce a tempom prírastku vybavenia pracovníka strojovými základnými fondmi, činil len 0,43. Extrapolácia ukazuje, že by podiel hrubých výrobných investícií za ostatných nezmenených podmienok r. 1980 musel vzrásť až na 41,4 % a podiel nevýrobnej spotreby naopak poklesnúť zo 78 % (r. 1965) na 66,1 % (r. 1980). Vynaložené zdroje by síce prispievali k rastu tvorby národného dôchodku, ale bez zabezpečovania rastu životnej úrovne.

Preto zlom vývinu národného dôchodku Slovenska v rokoch 1966—1980 je v oblasti investične úspornejšieho technického rozvoja (uplatňovanie nových, účinnejších základných fondov; štrukturálne posuny smerom k finalizácii, vedúcej k zvýšeniu čistej produkcie na jednotku základných fondov).

Predpokladané tempo by sa dalo realizovať pri priemernom podiele akumulácie na národnom dôchodku v rozpätí 16,7—17,4 %, pri priemernom ročnom raste strojových základných fondov od 8 do 8,5 % a pri parametre $\alpha = 0{,}78—0{,}80$. Investície podľa toho by v r. 1971—1980 mohli činiť 261—267 mld Kčs. V nadväznosti na rast národného dôchodku by musela vzrastať spoločenská produktivita práce ročne zhruba o 5,3 % a úroveň vybavenosti pracovníkov strojovými základnými fondmi cca o 6,3 %. To predpokladá dosiahnuť na prírastok základných fondov v podstate dvojnásobný prírastok produkcie oproti rokom 1950—1965.

Spotreba hlavných druhov potravín na obyvateľa by mala dosiahnuť približne takúto úroveň:

	1938	1965	1980
Obilniny v hodnote múky vrátane ryže v kg	X	139,0	110,0
mäso v kg	21,1	51,8	70,0
mlieko l	191,7	163,0	238,0
vajcia ks	64,0	176,0	223,0
ovocie kg	32,7	35,0	70,0
zelenina kg	X	78,0	110,0

Prírastok 9,5 % národného dôchodku za roky 1968—1980, resp. 6,4—6,7 %, pri ostatných uvažovaných parametroch by dovolil zvyšovať priemerné ročné mzdy o 5,2—5,7 %, ako základ vzostupu životnej úrovne.

Ďalšie práce, pravda, si vyžadujú aplikovať okrem už spomínanej Cobb-Douglasovej funkcie, funkciu Solowa, optimálny rozhodovací výrobno investičný model kanálového typu „Oslo" Ragnara Frischa, aj uskutočniť konkrétny výpočet rovnovážneho rastu podľa „zlatého pravidla" Phelpsa atď. Tým sa môže, spolu s disagregáciou rastových modelov podľa odvetví a sfér, škála faktorov rastu národného dôchodku rozšíriť, prehĺbiť i zjemniť.

V porovnaní s tradičnými 4 faktormi, vplývajúcimi na prírastok národného dôchodku, dnes už sa vyvinuli moderné metódy, umožňujúce kvantifikáciu okolo 26 faktorov. Napríklad E. F. Denison takéto metódy prepracoval pri zdôvodňovaní, prečo miery rastu v jednotlivých krajinách sa líšia. V budúcnosti bude potrebné uplatniť analogický postup i pri hodnotení našich možností: zabezpečiť 3,9 % priemerné ročné tempo prírastku národného dôchodku na obyvateľa ČSSR, resp. 4,2 % na obyvateľa Slovenska.

Vychádzajme ďalej z tohto záveru: ak by sa vývoj uskutočňoval v súlade s ním, potom by sme patrili medzi prvých desať krajín, ktoré by za 20—25 rokov dosiahli úroveň národného produktu USA z r. 1985 na obyvateľa. Prehľad podáva tabuľka.

Krajina — štát	Národný produkt v $ na hlavu	% úrovne USA z r. 1985	Počet rokov dosiahnutia USA z r. 1985
USA	3560	100	—
Švédsko	2497	70,1	11
Kanada	2464	69,2	12
Západné Nemecko — NSR	1905	53,5	16
Východné Nemecko — NDR	1574	44,2	17
Francúzsko	1924	54,0	18
Spojené Kráľovstvo	1804	50,7	19
Československo — US prognóza	1554	43,7	20
vlastná prognóza	1554	43,7	25
Slovensko — vlastná prognóza	1103	31,0	25
Japonsko	857	24,1	22
Izrael	1334	37,5	24
Austrália	2009	56,4	25
Sovietsky zväz	1288	36,2	28
Taliansko	1101	30,9	30
Poľsko	962	27,0	34
Rumunsko	757	21,3	38
Nový Zéland	1932	54,3	42
Argentína	492	13,8	69
Tajvan	221	6,2	71
Zjednotená Arabská Republika	166	4,7	97
Thajsko	126	3,5	98
Čína	98	2,8	101

Južná a Juhozápadná Afrika	503	14,1	115
India	99	2,8	117
Brazília	280	7,9	130
Pakistan	91	2,6	144
Mexiko	455	12,8	162
Kolumbia	277	7,8	358
Indonézia	99	2,8	593

Údaje, pravda, vychádzajú z extrapolácie doterajšieho vývinu pozorovaných krajín. Extrapolácia stopuje pravdepodobné (stredné) hodnoty, ktoré sú ťažiskom ich možného rozptylu (pesimistickej-spodnej a optimistickej-vrchnej hranice).

Vezmime odhady za USA:

Skutočnosť r. 1965 sa vyznačovala takouto charakteristikou: 692 mld $ hrubého národného produktu; 195 mil. obyvateľov a 3560 $ hrubého národného produktu na obyvateľa. Projekcia roku 2000 predpokladá:

a) pesimistický odhad: 1400 mld $ hrubého národného produktu; 291 mil. ľudí; 4811 $ na obyvateľa národného produktu;

b) stredný odhad: 3200 mld hrubého národného produktu; 318 mil. obyvateľov a 10 063 $ hrubého národného produktu na obyvateľa,

c) Optimistická miera hodnotenia: 4500 mld hrubého národného produktu; 361 mil. obyvateľov a takmer 12 500 dolárov na jedného obyvateľa.

Minimaxné veličiny vypočítané touto metódou za ČSSR a Slovensko:

A) ČSSR:		1965	1975	1985	2000	2020
A) ČSSR:						
Minimálna miera rastu hrubého národného produktu v mld $	podľa prognózy USA	22	30	58	62	112
Stredná miera v mld $		22	36	58	121	322
Maximálna miera rastu v mld $		22	39	71	169	542
B) Slovensko:						
Minimálna miera rastu v mld $	podľa prognózy USA	4,8	8,3	12,4	20,5	38,3
Stredná miera rastu v mld $		4,8	10	18	40	110
Maximálna miera rastu v mld $		4,8	11	22	56	185

V prepočte na obyvateľa (stredný odhad) dostávame tieto údaje: A) ČSSR:

Minimum v $	1554	1969	2469	3563	5744
Stred v $	1554	2357	3638	7046	16947
Maximum v $	1554	2559	4383	9713	27795
B) Slovensko:					
Minimum v $	1103	1680	2371	3270	5394
Stred v $	1103	2024	3642	7040	16950
Maximum v $	1103	2227	4406	9710	27796

Vyššie údaje vystupujú z premisy rýchlejšieho tempa rastu hrubého národného produktu i z toho, že sa vzťahujú len na priemerný (stredný) odhad populácie. (Minimálny a maximálny sa dosiaľ nedal v prognóze určiť.)

Pri predpokladanom vývine by v roku 2000 postindustriálnu fázu rozvoja viditeľne zrealizovali tieto krajiny: USA (320 mil. osôb); Japonsko (120 mil. osôb); Kanada (35 mil. osôb); Škandinávske krajiny a Švajčiarsko (30 mil. osôb); Francúzsko, Západné Nemecko a Benelux (160 mil. osôb), t. j. dovedna 665 mil. osôb (10,41 svetového počtu obyvateľstva v danom čase). Včasné postindustriálne fázy by absolvovali krajiny: Spojené Kráľovstvo (55 mil. osôb); Sovietsky zväz (350 mil. osôb); Taliansko a Rakúsko (70 mil. osôb); NDR a Československo (35 mil. osôb), t. j. spolu 510 mil. obyvateľov (cca 8 %). V postindustriálnej fáze okolo roku 2000 by sa takto nachádzala takmer 1/5 svetového obyvateľstva.

Aby sa ČSSR aj Slovensko ocitli v rade takýchto krajín musia v priebehu 20—25 rokov dosiahnuť úroveň USA z roku 1965 v hrubom národnom produkte; musia vyvinúť reálne priemerné ročné tempo prírastku hrubého národného produktu 3,9 % v rámci ČSSR a 4,2 % za Slovensko. Takýto rozvoj musí byť reálny, preverený trhom, nie nominálny, fiktívny (zrieďovaný rastom nepoužiteľných a nepredajných zásob).

Načrtnutá analýza, prirodzene, nie je ani zďaleka zatiaľ „vážením šafránu". Ukazuje však naše možné perspektívy večného vývoja v syntetickej podobe v kontexte ekonomického vývoja vo svete i v Európe. Môže sa stať východiskom ďalších podstatných zjemnení metód a výsledkov koncepčne kreslených kontúr našej budúcnosti.

SLOVENSKÉ POHĽADY, č. 6/68, jún 1968, str. 34-40.